

**AZ ÁGYTÓL ÉS ASZTALTÓL VALÓ ELVÁLÁS KÉRDÉSE
SZTEHLO KORNÉL MUNKÁSSÁGÁBAN**

**THE ISSUE OF THE SEPARATION FROM BED AND BOARD
IN THE WORKS OF KORNÉL SZTEHLO**

Lehotay Veronika* – Kovács Adél**

„A (házassági) elválás magában véve nem lehet jó, csak egy rossznak az orvossága. Az elválást nem mondhatni rossznak, mihelyt oly orvosság, mely néha szükséges.”¹

Abstract

Kornél Szehlo's masterpiece, *A házassági elválás joga Magyarországon és az ország erdélyi részeiben* (1890; *The Right to Marital Divorce in Hungary and the Transylvanian Parts of the Country*) spectacularly illustrates the diverse perception of the age, the characteristics of its thinking, the significant similarities and identities that build on each other and smoothly span the incomplete sources from the religious denominations of the century, a kind of giving the reader a visual picture of the development of the religious dogmatics of the time. The Protestant Church, the Jewish religion, the Roman Catholic Church, the United Greeks, the Unitarians, and the Greek Eastern Church deserve special attention in the work. The aim of our study is to present, on the one hand, the conditions for separation from the bed and table in the hierarchically organized churches of the 19th century in Hungary and in the Transylvanian parts of the country, and on the other hand, the investigation of how Kornél Szehlo interpreted separation from bed and table. What impact did Kornél Szehlo's work have on the legislator?

Keywords: marriage, catholic, protestant, Transylvania, legal history, divorce, reason for divorce, separation from bed and board

Kulcsszavak: házasság, katolikus, protestáns, Erdély, jogtörténeti fejlődés, elválás, válóokok, ágytól és asztaltól való elválás

* Dr. Lehotay Veronika, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, Jogtörténeti Tanszék, joglehot@uni-miskolc.hu.

** Kovács Adél, harmadéves nappali tagozatos joghallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, kovacsadel0723@gmail.com.

¹ Treillard, francia szerző, direktóriumi tag. Idézi: SZTEHLO Kornél: *A polgári házasságról*, Hornyánszky, Budapest, 1893, 2.

1. Bevezető gondolatok

Az ágytól és asztaltól való elválás² egy kánonjogi intézmény. A katolikus vallás szerint a házasság szentség, ezért felbonthatatlan. Az életközösséget azonban a kánoni bíróság házasságtörés miatt vagy egyéb okokból ideiglenesen megszüntethette. Ebben az esetben sem mentesültek azonban a felek a kötelező hűség megtartása és az újraházasodás tilalma alól. Egyébként a válás kimondását kölcsönös beleegyezéssel is kérni lehetett, a szerzetesi élet lehetővé tétele céljából. Ennek a kánonjogi intézménynek a lényege tehát a házasság bírói ítélettel kimondott különélése volt.³ Ez a kánonjogi intézmény a katolikus egyház felé tett kedvezményként került bele a hosszú harcok eredményeként megalkotott 1894. évi házassági törvénybe. Wekerle Sándor miniszterelnöksége alatt sikerült ezt a polgári házasságról szóló törvényjavaslatot elfogadni, azonban érdemes utalni a számokra. A törvényjavaslat ellen 124-en szavaztak, míg 128 képviselő támogatta azt.⁴ Pödör Lea tette fel a kérdést, hogy vajon ugyanazt a joghatást váltja-e ki ez a jogintézmény a kánonjogban, mint a világi jogban?⁵

Tanulmányunk célja annak a bemutatása, hogy a vizsgált korszak neves jogtudósának, Szehlo Kornélnak a munkásságában hogyan jelent meg az ágytól és asztaltól való elválás, másrészt, hogy milyen szerepe volt Szehlo Kornélnak a korabeli jogalkotásra és a joggyakorlatra ezen a területen? Mindezek alapján a tanulmányunk négy nagy gondolati egységre tagolódik. Az első rész Szehlo Kornél életéről és főbb munkáinak a bemutatásáról szól, majd az egyes egyházak ágytól és asztaltól való elválással kapcsolatos felfogását kísérjük nyomon Szehlo munkája alapján. A harmadik részben azzal foglalkozunk, hogy az ágytól és asztaltól való válás fogalmát hogyan értelmezte a jogtudós, és hogyan került be végül ez a jogintézmény a jogszabályba. Végül pedig a jogintézménnyel kapcsolatos eljárásjogi kérdésekre térünk ki, amelyeket a jogtudós több írásában részletesen tárgyalt.

2. Ki volt Szehlo Kornél?

Szehlo Kornél 1847. szeptember 21-én született Dobsinán, a mai Szlovákiában, Szehlo András evangélikus főesperes-lelkész és Sárkány Aurélia gyermekeként.⁶ Igazán művelt, sok színű egyéniségként jeleskedett. Iskoláit főképpen a mai Szlovákia területén végezte, majd ügyvédi vizsgát tett 1871-ben Budapesten. Ügyvéd, jogi író, több törvénytervezet megvitatásában vett részt. Később a budai evangélikus egyház gondnoka, majd a budapesti egyházmegye jegyzője volt. A budapesti első és második zsinat tagja, illetve a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság választmányi tagjaként tevékenykedett. Tizenkét évig az ügyvédi kamara választmányának is tagja volt. 1911-ben felelős szerkesztője lett az Evangélikus Lapnak, majd 1914-ben főszerkesztővé vált. 1880-ban kezdte az agitációt a kötelező polgári

² A korabeli elnevezés ágytól és asztaltól való elválásztás.

³ POMOGYI László: *Magyar alkotmány-és jogtörténeti kézikönyvtár*, M-érték-Kiadó, Budapest, 2008, 20.

⁴ SZABÓ István: Az állami házasság megjelenése és a házasság felbonthatóságának a kérdése, *Iustum Aequum Salutare* 2008/3, 52–53.

⁵ PÖDÖR Lea: Az ágytól és asztaltól való elválás intézménye az Osztrák Polgári Törvénykönyvben, különös tekintettel a kánonjogban betöltött szerepére, in: *Quot Capita, Tot Sententiae – A Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete II.* (szerk.: Kálmán János), Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2013, 161–175. <https://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/kiadv%3%a1nyok/tanulm%3%a1nyk%3%b6tet/2013/p%5%91d%3%b6r.pdf> (letöltés ideje: 2022.09.01.).

⁶ SZTEHLO Kornél: *A polgári házasságról*, Hornyánszky, Budapest, 1893.

házasság bevezetése érdekében. A polgári házasság intézményének törvénybe iktatásáért jelentős irodalmi és társadalmi tevékenységet fejtett ki.

Jelentősebb művei: A polgári házasság, A házassági elválás joga (Bp., 1885); Törvényjavaslat a házassági jogról (Bp., 1894); Házassági vagyoni jog a magyar polgári törvénykönyv tervezetében (Bp., 1901).⁷

1893/94-ben részt vett a Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter által a házassági eljárásról szóló törvényjavaslat tárgyalására egybehívott értekezleten, majd 1895-ben az igazságügyi kormány ismét megbeszélésre hívta meg, amikor a közjogi törvény és az anyakönyvi törvény végrehajtását célzó rendeletek készültek. Szakcikkei jelentek meg többek között az Ügyvédi Közlöny, a Miskolci Jogászélet, a Jogtudományi Közlöny⁸, az Ügyvédek Lapja⁹, A jog,¹⁰ a Magyar Jogász Újság, a Jogi Szemle, a Magyar Igazságügy című folyóiratok számaiban.

Az igazságügyi kormányzat megbízásából Németországba utazott, hogy az anyakönyvi intézményt a gyakorlati életben tanulmányozza. 1896-ban a Budapesti Ügyvédi Kamara a német ügyvédi egyesület meghívására küldte Berlinbe, ahol az egyesület tiszteletbeli tagjának választotta. Hasonló küldetésben járt 1897-ben a brüsszeli nemzetközi ügyvédi kongresszuson, ahol a kongresszus egyik tiszteletbeli alelnökévé választotta.¹¹ 1940. február 20-án hunyt el Budapesten. Evangélikus vallású lelkészként, ügyvédként maradt fent emléke az utókorra. Unokája, a sokak által ismert Sztéhlo Gábor,¹² a Gaudiopolis-Örmváros megálmodója, létrehozója.¹³

A házasság kérdéskörének jogtörténete viszonylag gyakran kutatott terület. Néhány példát említünk a teljesség igénye nélkül: Herger Csabáné¹⁴ nevéhez fűződik a magyar házasság köteléki jog történetének széleskörű feltárása. Nagy Péter a házasság felbontásának dogmatikáját, jogi normáit és gyakorlatát vizsgálta a 19. századi Erdélyben.¹⁵ Nagy Andrea a házassági jog kodifikációit dolgozta fel.¹⁶

⁷ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*, 13. kötet, Hornyánszky, Budapest, 1893, 1130–1132.

⁸ SZTEHLO Kornél: A hitelesítési kényszer kérdéséhez, *Jogtudományi Közlöny* 1884/8, 65–66. https://adt.arcanum.com/hu/view/JogtudomanyiKozlony_1884/?query=%C3%9Cgyv%C3%A9di%20K%C3%B6zl%C3%B6ny%20sztehl%C3%A9l&pg=65&layout=s (letöltés ideje: 2022.09.01.).

⁹ SZTEHLO Kornél: A magyar bíróság ítéletének hatálya osztr. házafélre nézve, *Ügyvédek Lapja* 1900/36, 401–402.

https://adt.arcanum.com/hu/view/UgyvedekLapja_1900/?query=%C3%BCgyv%C3%A9dek%20lapja%20sztehl%C3%A9l&pg=400&layout=s (letöltés ideje: 2022.09.01.).

¹⁰ SZTEHLO Kornél: Ügyvédi önkormányzat fizetéstelen kamarai tisztviselők által, *A Jog* 1885/12, 127–128. https://adt.arcanum.com/hu/view/AJog_1885/?query=%C3%9Cgyv%C3%A9di%20K%C3%B6zl%C3%B6ny%20sztehl%C3%A9l&pg=126&layout=s (letöltés ideje: 2022.09.01.).

¹¹ Digitalizált Törvényhozási Tudástár: *Sztehlo Kornél*. <https://dt.ogyk.hu/hu/component/k2/item/506-sztehlo-kornel> (letöltés ideje: 2022.09.01.).

¹² Magyar Életrajzi Lexikon: *Sztehlo Gábor*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/sz-77C95/sztehlo-gabor-780B9/> (letöltés ideje: 2022.09.10.).

¹³ Lásd bővebben: KUNT Gergely (szerk.): *Háromszázhatvanöt nap. Emlékek a magyarországi zsidómentésről 1944-ben* (Tények és tanúk sorozat), Magvető Kiadó, Budapest, 2022.

¹⁴ HERGER Csabáné: Tradíció vagy modernizálás? Az 1894-95. évi egyházügyi törvények különös tekintettel a polgári házasságról szóló törvényre, *Jura* 2005/1, 19–94; HERGER Csabáné: *A nővételtől az állami anyakönyvezésig*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2006.

¹⁵ NAGY Péter: *A házasság felbontásának dinamikája, jogi normái és gyakorlata. Adalékok az erdélyi református Házassági Főtörvényszék történetéhez* (PhD-értekezés), Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2020. http://real-phd.mtak.hu/899/1/NagyPeter_PhDDisszertacio_2020_10.24395KRE.2020.003.pdf (letöltés ideje: 2022.09.01.).

¹⁶ NAGY Andrea: *A házassági jog kodifikációi* (PhD-értekezés), Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_13061_section_5175.pdf (letöltés ideje: 2022.09.01.).

Sztehlo Kornél életműve azonban kevésbé kutatott terület, pedig több műve is jelent meg az általunk feldolgozni kívánt témában, azonban a tanulmányunkban a fő hangsúlyt az 1890-es *A házassági elválás joga Magyarországon és az ország erdélyi részeiben*¹⁷ és az 1894-es *Törvényjavaslat a házassági jogról és az Eljárás a házassági perekben (1895)*¹⁸ című munkáira helyeztük, hiszen életműve¹⁹ egészének feltárása jelentősen meghaladná jelen tanulmány kereteit.

3. Az ágy- és asztaltól való elválasztás az egyes egyházak jogában Sztehlo Kornél műve alapján

Sztehlo Kornél *A házassági elválás joga Magyarországon és az ország erdélyi részeiben* 1890-ben megjelent műve kellő körültekintéssel és pontossággal tárja az olvasója elé a 19. századi hazai, és az ország erdélyi részeiben fennálló hierarchikus szervezetű egyházak különböző álláspontjait, feltételeit az *ágy- és asztaltóli elválasztásra* vonatkozóan.

Magyarországon a római katolikusok a válóperekben az egyházi joggal éltek. A kánoni jogszabályok érvényessége az országos törvények által elismert volt, azaz a katolikus házassági jogot szabályozó egyházi jogszabályok az állami törvény erejével bírtak.²⁰ Az egyház tana szerint az érvényesen kötött és elhált házasság felbonthatatlan, ez a tan az ötödik században keletkezett, de érvényre csak a tizenkettedik században emelkedett, a pápáknak köszönhetően, miután Németországban sikeres gyakorlattá vált. A római katolikus egyház megkülönbözteti az elhált és az el nem hált házasságot a keresztyény házasságot kötöttek soraiban. Elhált házasságnak tekinthetjük azt a házasságot, melynek tagjai testi közösülést végeztek, az el nem hált házasság, – pedig az évszázados gyakorlat eredményeképpen pápai felmentést követően felbontható.²¹ Az 1863. november 2-án kelt udvari kancelláriai rendelet eltért a kánoni jogtól, hiszen a keresztyény lelkésznek csak a békéltetési kísérleteket engedte meg, a házasság felbontását pedig az illetékes bíróságnak tartotta fenn. A római katolikus egyház jogában az *ágy- és asztaltól való elválasztás* lehet ideiglenes vagy örökös. Az ideiglenes elválasztás egy meghatározott időtartamra szólhat, de rendszerint bizonytalan időtartamra hirdették. A felek ideiglenes elválasztása a felek kibéküléséig szól, amely után fogadalmat tesznek az oltár előtt és azt elfogadják. Az örökös elválasztás értelemszerűen holtig szól, attól függetlenül, hogy a

¹⁷ SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga Magyarországon és az ország erdélyi részeiben* (Második lényegesen átdolgozott kiadás), Franklin Társulat, Budapest, 1890.

¹⁸ SZTEHLO Kornél: *Eljárás a házassági perekben: tekintettel az 1894. évi XXXI. törvénycikk életbeléptetésére az eljárást szabályozó törvények és a bírói gyakorlat alapján*, Hornyánszky, Budapest, 1896. [https://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1659517.xml&dvs=1663181616809~709&locale=hu_HU&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType= \(letöltés ideje: 2022.09.14.\)](https://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1659517.xml&dvs=1663181616809~709&locale=hu_HU&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType= (letöltés ideje: 2022.09.14.))

¹⁹ SZTEHLO Kornél főbb művei: *Törvényjavaslat a házasság megkötésének és felbontásának feltételeiről: polgári házasság: indokolással*, Grill K., Budapest, 1880.; *Zsidó házassági jog: adalék a zsidókérdés megoldásához*, Grill K., Budapest, 1880.; *A keresztyén-izraelita polgári házasság: észrevételek a kormány által a polgári házasság tárgyában beterjesztett törvényjavaslat felett*, Hornyánszky, Budapest, 1881.; *A házassági elválás joga Magyarországon és Erdélyben: gyakorlati használatra: az elválásból eredő személy- és vagyoni jogi kérdésekben és az egyházi és világi bíróságok elé tartozó válóperekben különös tekintettel a Magyar Kir. Curia gyakorlatára*. Budapest, Franklin, 1885.; *A házassági per kézikönyve: tekintettel a Magyar Királyi Curia gyakorlatára a szomszéd államok házassági jogának ismertetésével*, Franklin, Budapest, 1925.; *A házassági vagyoni jog a magyar polgári törvénykönyv tervezetében: bírálat*, Márkus, Budapest, 1901.; *Das ungarische Ehegesetz und seine Beziehungen zu Oesterreich*, Hornyánszky V. Ny., Budapest, 1896.

²⁰ SZTEHLO: A házassági elválás..., 13.

²¹ SZTEHLO: A házassági elválás..., 14.

felek kibékülhetnek és folytathatják házassági életüket. Örökös ágy- és asztaltóli elválasztásról beszélünk házasságtörés esetén, tekintet nélkül arra, hogy nő vagy férfi követte el a házasságtörést. A házasságtörésnek *adulterium perfectumnak*²² és *adulterium formale*²³ kell lennie, vagyis csak akkor forog fenn, ha *seminis effusio*²⁴ megtörtént és ha a házasságtörés tudatosan lett elkövetve. Továbbá gonosz elhagyás esetén, amely abban az esetben történik, ha az egyik házastárs gonoszszágból idegen helyre távozott és tartózkodási helye nem fellelhető. Örökös elválasztásról beszélünk akkor is, ha a fél szerzetesrendbe lép vagy felszentelik. Ideiglenes ágy- és asztaltóli elválasztás a hittől való elpártolás következtében történik meg, továbbá, ha panaszlott a panaszost a katolikus hittől való elpártolásra kötelezi. Válókként szolgál az elmebetegség, ha olyan természetű, hogy az együttélés az egészséges házastársra veszéllyel jár, vagy a ragályos és tartós betegség, illetve válóokul szolgál a házasság megkötése utáni *nosztetlenség*²⁵, továbbá olyan kötelességszegések, melyek a polgári becsületet vagy a házastárs vagyoni jogait sértik. Ide tartoznak a közönséges és politikai bűntettek és vétségek, a pazarlás, a könnyelmű adósságfelhalmozás, a gazdaság elhanyagolása, a rendetlen életmód, az iszákosság.

A magyarországi görög egyesültek joga szerint a házasság épp olyan nehézséggel bontható fel és az ágytól és asztal való elválásra nézve ugyanazok a tanok voltak érvényben, mint a római katolikusoknál. Ezért elmondható, hogy egy görögkatolikus és egy római katolikus közötti válóperben felesleges volt alkalmazni az 1868. évi 48. törvénycikket,²⁶ amely a vegyes házasságban élők közötti válást szabályozta. A görögkatolikusok válópereiben, mint első folyamodású bíróságok a görögkatolikus szentszékek ítéleztek. Ilyen fórum hét volt hazánkban: a munkácsi, az eperjesi, a kőrösi, a gyulafehérvári, a nagyváradi, a lugosi és a szamosújvári.²⁷

A görög keleti egyház nem ismerte az ágy- és asztaltóli elválasztást, a hibás félnek pedig rendszerint nem engedélyezett új házasságra lépnie. Nem volt helye a házasság felbontásának, ha a házasságot mindkét fél megtörte, vagy ha az egyik félnek egy általánosan ismert ok alapján történt házasságtörése, a másik pedig *szodómiában*²⁸ vagy *bestialitásban*²⁹ vétkes, továbbá – ha a férfi a nőt prostitúcióra kényszerítette, azonban a nő ebbe beleegyezett, vagy túrta, midőn lehetősége volt megakadályozni. Továbbá, ha a nő a férj huzamos távolléte után a férjét holtnak titulálta, és máshoz ment.

Az államhatalom egyházi ügynek ismerte el a házassági ügyet, és az egyháznak a törvényhozói és törvénykezési hatalmát a házassági ügyekben nemcsak túrta, hanem kifejezetten védelmezte is. Másrészt az egyház – a világi elemet ki nem zárva az egyházi törvényhozás és önkormányzat teréről –, készségesen elismerte a protestáns államhatalom legfőbb főfelügyeleti jogát a házassági ügyekben. Ahol az államhatalom katolikus kezekben volt, mint például Magyarországon, ott nagyon nehezen tudott érvényesülni a protestáns egyház befolyása a házassági ügyekre, de ahol az uralkodó vallás a protestáns volt, mint például

²² adulterium perfectum = bekövetkezett, beteljesedett házasságtörés. SZTEHLO: A házassági elválás..., 17.

²³ adulterium formale = formálisan igazolható a házasságtörés. Uo. 17.

²⁴ seminis effusio = petesejt megtermékenyülése. Uo. 17.

²⁵ „Aki bármely testi hiba miatt a nemi közösülésre nem képes.” <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-szotara-czuczorfogaras-55BEC/n-68017/nosztetetlen-68770/> (letöltés ideje: 2022.09.10.).

²⁶ SZTEHLO: A házassági elválás..., 21.

²⁷ Uo. 21.

²⁸ Magyar Katolikus Lexikon: *Homoszexualitás*. <http://lexikon.katolikus.hu/H/homoszexualit%C3%A1s.html> (letöltés ideje: 2022.09.10.).

²⁹ Magyar Katolikus Lexikon: *Állattal való nemi érintkezés*. Uo. <http://lexikon.katolikus.hu/S/szod%C3%B3mia.html> (letöltés ideje: 2022.09.10.).

Erdélyben vagy Németország protestáns államaiban, ott a protestáns egyház éppúgy hatalma alá vonta a házassági ügyet, mint tette a katolikus egyház, – a katolikus államokban. A XVI. és XVII. században a házassági ügy kizárólagosan egyházi ügynek számított. Ami a házasság felbontását illeti, ez a protestáns egyházban nem a hit, hanem a tudomány kérdése volt. A reformáció első századaiban általában az volt az uralkodó nézet, hogy a házasság csak házasságtörés és hűtlen elhagyás miatt bontható fel.³⁰ Az ágy- és asztaltól való örökös elválasztást a protestáns egyház nem ismerte, és az ez által teremtett állapotot a házasság céljával ellenkezőnek és erkölcstelennek tartotta. Az ideiglenes elválasztást azonban alkalmazandónak véli kevésbé súlyos esetekben, midőn még remény van, hogy az idő és a körülmények változása folytán a megzavart házassági béke ismét helyreáll.

Az evangélikus egyház tanai szerint az örökös ágy- és asztaltól való elválasztás etikai képtelenségnek mondható, ugyanis, – ha megvannak azok az okok, amelyekből egyértelműen látszik, hogy a házaspár életfogytiglan külön válva éljenek, – akkor annak, hogy a házasság továbbra is fent maradjon nincs sem célja, semmi értelme, – ekkor pedig a házasságot fel kell bontani. Az ideiglenes elválasztás szükségét és jogosultságát azonban elismerte az evangélikus egyház, mint eszközt arra, hogy vagy kibékülést, vagy a végleges felbontást előkészítsék. A válni akaró feleknek időt kell adni, hogy lépéseiket megfontolják, magukba szálljanak és átgondolják a terveiket.

4. Az ágytól és asztaltól való elválás (separatio a thoro et mensa) fogalma és értelmezése Sztéhlo Kornél műveiben

Sztéhlo Kornél az előbb ismertetett művében tett említést az 1786. március 6-án kelt nyílt császári parancsról, (és ezzel összefüggésben az ágytól és asztaltól való elválásról), amely azoknak szólt, akik nem a katolikus vallást követték.³¹ A házassági kötelék felbontását a következő okok esetén engedélyezte a pápens: ha az egyik házastársi fél a másik életére tört; házasságtörés miatt; hűtlen elhagyás miatt, valamint halálos gyűlölet vagy ellenszenv miatt, ebben az esetben azonban mind a két félnek indítványoznia kellett az elválást.³² A II. József-féle nyílt parancs meglehetősen szűkre szabta azokat a határokat, amelyekben belül a házasságot felbonthatták. A szentírási okokon kívül,³³ csak a halálos gyűlöletet fogadta el válókként, azonban azzal, hogy ez utóbbit elfogadta, tág teret nyitott a leglazább bírói gyakorlatnak. A halálos gyűlölet ugyanis, ha mindkét részről megvalósul, nem tények bizonyításától, hanem érzelmek kifejezésétől, illetve akaratnyilvánításoktól tette függővé a bírói ítéletet. A pápensnek ez a válóoka a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a házasság a felek kölcsönös megegyezése folytán felbontható volt. Elmondható ugyanakkor az is, hogy a gyakorlat ezzel sem elégedett meg és még azt a korlátot is lerontotta, melyet a pápens 57. szakasza állított fel, miszerint az ellenszenv folytán csak akkor engedhető meg a házasság felbontása, ha ezt mind a két fél kívánja. A gyakorlatnak szüksége volt a házasság felbontására okot találni olyan esetekben is, ahol az elválást a másik fél ellenezte, ha másképp nem, fikció útján kellett segíteni.

A pápenshez 1787. évi február 27-én toldalékkul kiadtak egy legfelsőbb elhatározást, mely az ágy- és asztal való elválasztást és nem a házasság felbontására rendelte, hogy bizonyos esetekben, ahol az egyik vagy a másik fél az ágy- és asztaltól való elválasztásba határozottan,

³⁰ SZTEHLO: A házassági elválás..., 26.

³¹ SZTEHLO: A házassági elválás..., 46.

³² SZTEHLO: A házassági elválás..., 44.

³³ Házasságtörés, hűtlen elhagyás.

gonoszságból beleegyezni nem akart volna, akkor az illetékes törvényhatóság feladata volt kivizsgálni az esetet, és ha a vizsgálat során igazságosnak ítélnék, akkor az elválást törvényesíthették. Ez a kiegészítés a házassági nyílt parancs 50. szakaszában a protestánsokra és a katolikusokra nézve is szabályozott ágy- és asztaltóli elválasztásra vonatkozott. Fontos tudni, hogy voltak kivételek, ahol ez a típusú eljárási mód még nem volt megengedett a házasság felbontására, azonban a törvénykezési gyakorlat, – engedve a kor kívánalmainak, – lassanként a kivételt szabállyá tette. Az ágy- és asztaltóli elválás részére felállított kedvezményt a házasság felbontásánál már alkalmazták a kivételek esetében is, ezáltal a házassági nyílt parancs 57. szakaszát olyan szinten módosították, hogy végeredményként a házasságot felbonthatónak tartotta, ha a bíróság a felbontást igazságosnak vélte.

Az ilyen típusú törvénykezési gyakorlatot még a porosz polgári törvénykönyvben kifejezett felfogás is elősegítette, *miszerint a házasság felbontása a protestánsoknál megegyezik a katolikus ágy- és asztaltóli örökös elválasztással*, ennek az eredménye az volt, hogy már a felbontás iránti perben mindazon szabályok alkalmazhatóak voltak, melyeket a pápens az ágy- és asztaltóli elválasztásra nézve előírt.

Elősegítette továbbá a törvénykezési gyakorlat lazulását a házassági nyílt parancs 57. szakaszának az a ferde magyarázata is, hogy *a házasság felbontása a kölcsönös engesztelhetetlen gyűlölet alapján megengedő*, holott a pápens a gyűlölet kölcsönösségét nem szabja feltételként, hanem azt írja elő, hogy a felbontást mind a két félnek kölcsönösen akarnia kell. Ez azonban két különböző dolgot hordoz magában, hiszen a gyakorlat a gyűlölet kölcsönösségének bizonyítását olyan esetekben is megengedte, mikor az ellenfél tagadta, hogy hitvestársát gyűlöli, ha a fennforgó körülményekből, a bebizonyított kegyeletlenségekből, hosszas különélésükből stb., a gyűlölet létezésére következtetni és így feltételezni lehetett, hogy a házassághoz való ragaszkodás esetében a felbontást ellenző fél részéről tett megnyilvánulás nem őszinte. Ilyen következtetések és feltevések azonban ki lettek volna zárva, ha a gyakorlat szigorúan ragaszkodott volna a pápens szavaihoz, mert azt, hogy gyűlölet létezik, lehet vélelmezni, de nem lehet vélelmezni azt, hogy valaki a házasság felbontását kívánja, aki a bíróság előtt határozottan kijelenti, hogy a felbontást ellenzi. Mindez alapját képezte az 1894-es magyar házassági törvény megalkotásának is.

Sztehlo Kornél a *Törvényjavaslat a házassági jogról* című 1894-ben megjelent munkájában örömmel fogadta, hogy a tervezet VI. fejezete önálló intézményként nevesíti az ágytól és asztaltól való elválást. Ezzel elvetette azt a vádat, hogy a javaslat a protestáns felekezeteknek kedvez és a katolikus hitelveket sérti. Sztehlo érvelése szerint ugyanis „... az örökös ágy-és asztaltóli elválás intézménye annyira ellenkezik a protestáns egyház felfogásával, hogy azt a reformátorok és a későbbi egyházi Írók egyenesen erkölcstelennek, pápista intézménynek jelentik ki. Tagadhatatlan tény az, hogy az az állapot, midőn két különemű személy között az életközösség véglegesen meg van szüntetve és ők, dacára ennek, kölcsönös házastársi hűségre és életfogytiglani coelibatusra vannak kötelezve, erkölcstelen állapotokat teremt. Ez a szempont indította azokat a külföldi törvényhozásokat, melyek az ágy- és asztaltóli elválasztást, mint külön intézményt nem ismerik, annak elejtésére. Hogy a mi javaslatunk az intézményt, dacára ennek, fenntartja, az leginkább bizonyítja annak szabadelvűségét. A javaslat a lelkiismeretre kényszerít gyakorolni nem akar és ha valakinek az a vallásos meggyőződése, hogy a házasság felbontása által vallásának hitelveit sérti, nem akarja a javaslat őt abba a kényszerhelyzetbe juttatni, hogy vagy a házassági- együttélés törvényes megszüntetéséről vagy pedig vallásos meggyőződéséről mondjon le. Mi ezt a tekintetet méltányolni tudjuk és habár elvi szempontból az örökös ágy- és asztaltóli elválasztást nem

*helyeseljük, ebből a célszerűségi szempontból a mi viszonyaink között helyesnek, sőt igen szerencsésnek találjuk a javaslat álláspontját...*³⁴

Az 1894-es házassági törvénycikk³⁵ lehetővé tette a házasság bírói felbontását, amellyel a bíró a házasságot ténylegesen és jogilag is megszüntette. Ez a lehetőség azonban nem volt mindenki számára megfelelő és elfogadható, ezért a jogalkotó a katolikus egyház felé tett egy engedményt, és a jogszabály része lett az *ágytól és asztaltól való elválás*. A törvénycikk 104–107. szakaszai a házasság fenntartása mellett lehetővé tették minden olyan esetben az ágytól és asztaltól való elválást, amikor a jogszabály alapján lehetőség volt a házasság felbontására. A törvénycikk mentesítette a feleket az együttélés kötelezettsége alól, de a házaspár két éven belül bármikor visszaállíthatták az életközösséget. Ideiglenes jelleggel bírt tehát az ágytól és asztaltól való elválás. Az ágytól és asztaltól való elválás tehát a házassági együttélésnek a tényleges és jogszerű, bíróság általi megszüntetését jelentette a törvény szerint.³⁶ Ebben az esetben tehát nem a házasság szűnt meg, hanem a házastársi együttélés. Ha a bíróság kimondta az ágytól és asztaltól való elválást, akkor az ítéletben a házastársi tartásról, a gyermektartásról, a gyermek gondozásáról, neveléséről is rendelkezni kellett. Vagyonjogi tekintetben tehát azonos volt a házasság felbontásának vagyonjogi hatásaival,³⁷ vagyis megszüntette a vagyontársaságot. Ha sikerült helyreállítani az életközösséget, akkor azt kötelező volt a perben eljáró bíróságnak bejelenteni. Ez azzal a következménnyel járt, hogy megszűnt az ágytól és asztaltól való elváláshoz fűződő összes jogkövetkezmény. Amennyiben a két év letelt, akkor bármelyik fél kérhette a bírótól, hogy az ágytól és asztaltól való elválást kimondó ítéletet változtassa át felbontó ítéletté. Külföldi állampolgárok Magyarországon csak abban az esetben voltak elválaszthatók, ha a felek hazai joga az elválást ismerte, továbbá, ha a válás alapjául szolgáló tényállás a felek hazai joga szerint elválasztó okot, a magyar jog szerint pedig bontó okot jelentett.³⁸ A jogszabály megalkotásához fontos adalékokkal szolgálnak Sztéhlo Kornél 1890-ben és 1915-ben megjelent munkái is.

5. Az ágytól és asztaltól való elválás a gyakorlatban: az eljárásjogi kérdések Sztéhlo Kornél munkáiban

A házassági törvénycikk hatályba lépését követően, 1896-ban jelent meg Sztéhlo Kornélnak az *Eljárás a házassági perekben* című munkája, amelyet az akkori igazságügyminiszter, Erdély Sándornak³⁹ ajánlott. A megalkotott anyagi jogi törvény, az 1894. évi XXXI. törvénycikk a királyi bíróságok hatáskörébe utalta a házassági ügyekben való bíraskodást. Ez a rendelkezés jelentős változásokat hozott az eljárásjog tekintetében is, amelyet Sztéhlo Kornél részletesen

³⁴ SZTEHLO Kornél: *Törvényjavaslat a házassági jogról*, Budapest, Franklin Kiadó, 1894, 65–67.

³⁵ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400031.TV> (letöltés ideje: 2022.09.10.).

³⁶ NAGY Andrea: A házassági perek szabályozása az 1894. évi XXXI. tc. hatályba lépését követően, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXV/2 (2007), 644.

³⁷ NAGY: A házassági perek..., 645.

³⁸ Uo. 645.

³⁹ Erdély Sándor (1839-1922): igazságügy-miniszter; jogász, politikus. Miniszteri működése alatt az egyházpolitikai törvények házasság jogi részét életbe léptette, a magánjogi kodifikáció egységes előhaladásának biztosítására a törvény előkészítése végett állandó bizottságot állított fel, mely a kódex alapelveit le is tárgyalta. Nevéhez számos kiváló jogalkotás fűződik, de ezen kívül adminisztratív téren is sok értékes újítást léptetett életbe. Magyar politikai lexikon: *Erdély Sándor*, 101.

https://mtda.hu/ADATBANK/MAGYAR%20POLITIKAI%20LEXIKON/MPL_1_E.pdf (letöltés ideje: 2022.09.10.)

elemzett ebben a művében. 1915-ben *A házassági per* című munkájában⁴⁰ pedig már a polgári eljárásjogi törvény rendelkezéseire is tudott reflektálni.

A bíróságok hatáskörével és az illetékességével összefüggésben Szehlo rögzítette, hogy a házassági perekben⁴¹ elsőfokon a királyi törvényszékek, másodfokon az ítélőtáblák és harmadfokon a Kúria ítélkezhetett. Ezeknek a bíróságoknak a hatáskörébe tartozott a közös kiskorú gyermek elhelyezése és a nőtartás kérdésében való döntés is.⁴² Elhagyás esetében és abban az esetben, ha a lakhely megváltoztatása akkor történt, mikor már a házasság felbontásának vagy az ágytól és asztaltól való elválásnak oka fennforgott, a pert az utolsó közös lakhely bírósága előtt is meg lehetett indítani.⁴³ Amennyiben a jogszabály alapján a házasság felbontható volt, akkor a felek keresetükben vagy viszonykeresetükben kérhették a felbontás helyett az ágytól és asztaltól való elválást mindaddig, míg az elsőfokon eljáró bíró nem hozott ítéletet.⁴⁴

Hogyan lehetett kérelmezni az ágytól és asztaltól való elválasztást? Amennyiben a felek a keresetben az ágytól és asztaltól való különélés elrendelését kérték,⁴⁵ akkor a bíróság ezt a különélést már a keresetet elintéző végzésben elrendelhetette. A jogszabály 98. szakasza szerint: „*A bíró a per tartama alatt, az ágytól és asztaltól való különélést a házasfelek bármelyikének kérelmére elrendelni köteles*”. „*A per tartama alatt*” Szehlo értelmezésében azt jelentette tehát, hogy már a keresetben is lehetőség volt külön kérvényben is kérelmezni. Ha valamelyik fél szóban kérelmezte, akkor ebben az esetben jegyzőkönyvet kellett vele felvenni és annak alapján kellett eljárni.⁴⁶

Az 1894. évi házassági törvény 98. szakasza és 72. szakasza⁴⁷ szerint *elrendelendő különélés* Szehlo szerint nem tekinthető kibékülési kísérletnek és ebben lényegesen különbözött a 99. szakasz alapján elrendelendő különéléstől. A lényege az volt, hogy a házasságból kötelezően folyó életközösségnek megszakításával már keletkezett, avagy keletkezendő tényleges állapot ideiglenesen fenntartható legyen, és az az ilyen határozatnak nem volt az ügy érdemi elintézésére kiható különös jogi jelentősége. Gyakorlati jelentőséggel annyiban bírt, hogy a különélés elrendelése esetében az elkülönített lakásba behatoló vagy onnan kimenni nem akaró házastárs a magánlak megsértését követi el és a lakásból a rendőrség segítségével eltávolítható volt.⁴⁸

A semmisségi per esetén a jogszabály 72. szakasza szerint „*Semmisségi vagy a kir. ügyész által indított megtámadási perekben a bíró a házastársak különélését a kir. ügyész indítványára vagy hivatalból is elrendelheti*.” A jogszabály szerint bontóperekben elrendelendő különélést a bíróság csak a tárgyalás, illetve a bizonyítási eljárás befejezése után rendelhetette el. Miután a törvény 105. szakasza a 99. szakaszt a válóperekre nem terjesztette ki, ezért Szehlo szerint ezekben a kibékülés végett a 99. szakasz értelmében alkalmazandó ágytól és asztaltól való ideiglenes különválasztás nem lehetett elrendelni.

⁴⁰ SZTEHLO Kornél: *A házassági per: az anyagi és alaki házassági perjog és azoknak magyarázata*, Budapest, 1915.

⁴¹ Így a házasság érvénytelenné nyilvánítására, felbontására és az ágytól és asztaltól való elválasztás kimondására irányuló perek.

⁴² SZTEHLO: *Eljárás...*, 12.

⁴³ SZTEHLO: *A házassági per...*, 23.

⁴⁴ SZTEHLO: *Eljárás...*, 50.

⁴⁵ Az 1894. évi XXXI. törvény cikk a házassági jogról, 98. §, 72. § és 105. §.

⁴⁶ SZTEHLO: *Eljárás...*, 53.

⁴⁷ „*Semmisségi vagy a kir. ügyész által indított megtámadási perekben a bíró a házastársak különélését a kir. ügyész indítványára vagy hivatalból is elrendelheti*.”

⁴⁸ SZTEHLO: *A házassági per...*, 92.

Mikor lehet elrendelni és meddig tarthatott az ágytól és asztaltól való elválás? A felek kibékülése céljából a bíró a házasság felbontása előtt általában az ágytól és asztaltól való elválasztását/különélését rendelte el. Ezt csak abban az esetben lehetett mellőzni, ha nem volt remény a felek kibékülésére. Az ágytól és asztaltól való különélést legalább hat hónapra kellett elrendelni és legfeljebb egy év időtartamra lehetett kiszabni, de a felek közös kérelmére hosszabb időre is meg lehetett határozni.

Különbséget kellett tenni Szehlo szerint a 98. szakasz szerint kérhető ágy- és asztaltól való különélés és a 99. szakasz szerint a bíróság által elrendelendő különélés között. Az előbbinek az volt a célja, hogy „*a perlekedő házasságok között előfordulható súrlódásoknak, a periculum corporis et sanitatisnek eleje vétessék és bírói engedéllyel a per tartamára oly állapot létesíttessék, a mely bírói engedély nélkül az együttélés házastársi kötelezettségének megsértését képezné.*”⁴⁹ A 99. szakasz szerinti rendelkezés célja ezzel szemben az volt, hogy megkíséreljék a felek kibékülését. Míg a fentebbit a kánonjog ismerte, de a magyar bírósági joggyakorlat nem – mutat rá Szehlo –, addig az utóbbi rendelkezés az ágytól és asztaltól ideiglenes elválasztásnak felelt meg, amelyet korábban kizárólag „*az engesztelhetetlen gyűlölségre alapított válóperben szoktunk alkalmazni.*”⁵⁰ Mindkettőtől eltért a 72. szakasz szerint elrendelhető különélés, amelyet a semmisségi perekben a királyi ügyész kérelmére vagy a bíróság hivatalból rendelhetett el. „*Ennek célja a megzavart erkölcsi rend mielőbbi helyreállítása, a semmis házasságban élés által okozott közbotrány megszüntetése.*”⁵¹

Miről intézkedik a bíróság ágytól és asztaltól való elválás esetén? Az ágy- és asztaltól való ideiglenes különélés elrendelése esetében a bíróság ideiglenesen intézkedett a közös kiskorú gyermekek elhelyezéséről és nőtartásról is. A nő tartását a bíróság a házasság vagyoni és kereseti viszonyaihoz mérten állapította meg, sőt a férjet a tartás alól fel is menthette.

Volt-e lehetőség perorvoslatra? „*... az ágytól és asztaltól való elválást kimondó ítélet ellen a házasság fennállásának kérdésében perújításnak nincs helye.*” Az elutasító végítélet ellen csak annyiban volt perújításnak helye, amennyiben a perújítás az 1894. évi XXXI. törvény cikk rendelkezéseivel nem ellenkezett. A jogszabály Szehlo indokolása szerint azért mellőzte a perújítást a házasság megszűnését kimondó ítéletekkel szemben, mert ezek a bírói döntések új házasság megkötésére adtak lehetőséget és a jogrend jelentős megzavarásával járt volna, ha egy bírói ítélet alapján, a jóhiszeműség elve alapján megkötött újabb házasságot perújítással meg lehetett volna támadni. A törvény azonban csak a házasság fennállásának kérdésében nem engedte meg a perújítást, de a per mellékkérdéseiben, így a nő- és gyermektartás, továbbá az összes vagyoni követelések esetében lehetőséget adott rá.

6. Záró gondolatok

Összegzésül elmondható, hogy Szehlo Kornél *A házassági elválás joga Magyarországon és az ország erdélyi részeiben (1890)* című műve kellő körültekintéssel és pontossággal tárja az olvasója elé a 19. századi hazai, és az ország erdélyi részeiben fennálló hierarchikus szervezetű egyházak különböző álláspontjait, feltételeit a házassági elválásra, illetve az *ágy- és asztaltól elválasztásra* vonatkozóan. Az ágytól és asztaltól való elválás mást jelentett a kánonjogban, mint a házassági jogban. Ez a különbség onnan ered, hogy mind az állam, mind az egyház másképp

⁴⁹ SZTEHLO: Eljárás..., 53.

⁵⁰ Uo. 53.

⁵¹ SZTEHLO: Eljárás..., 54.

értelmezi a házasság felbonthatóságát.⁵² Sztahlo Kornélnak fontos szerepe volt ebben, hogy az egyház és az állam nézőpontja többek között az ágytól és asztaltól való elválás tekintetében összeérjen. A házassági joggal kapcsolatos további írásai az 1890-es évek végén meghatározó mértékben járultak hozzá a polgári házasságról szóló törvény megalkotásához, majd annak értelmezéséhez, tehát kiindulópontként szolgáltak a jogalkotó számára mind az anyagi, mind az eljárásjog területén. Példa lehet erre az ágytól és asztaltól való elválás – eredetileg, mint kánonjogi intézmény –, amely egészen 1952-ig része volt a magyar házassági jognak. A második világháború utáni családjogi kódexben azonban már nem találjuk meg, ekkor került ki a jogrendszerből.⁵³

⁵² PÖDÖR: i.m. 172.

⁵³ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=95200004.TV&mahu=1> (letöltés ideje: 2022. 09.02.).